

postojeće znanstvene literature ukazuje na njihovu starost i podrijetlo (predromaničko i gotičko graditeljstvo).

U Bačićevom osvrtu na »Šesti period« (1699.–1797. god.) sadržana je raščlamba nekoliko ulomaka »Pravoslavne Dalmacije« (320–323), poglavito u svezi posjeta skradinskog biskupa Vincencija Bragadina manastiru Krka 1734. godine, odredbi generalnog providura Dalmacije, Daniela Dolfina o rušenju nekih crkava u Dalmaciji i sl.

U raščlambi »Sedmog perioda« (1797.–1849. god.) autor se osvrće na ulomke o crkvenoj uniji u Petrovom polju (1831. god.) i ubojstvo paroha Petra Kričke te razmatra Milaševe sveprisutne navode o nasilnom djelovanju Katoličke Crkve na postizanju unije u Dalmaciji.

U »Zaglavku« (333–336) fra Stanko Bačić ističe kako je knjiga Nikodima Milaša imala nemali utjecaj na brojne srpske povjesničare (Jovan Radonić, Marko Jačov, Dragić Kijuk i mnogi drugi) koji su u svojim djelima (znanstvenim, publicističkim) »dokazivali« vjekovnu prisutnost srpstva i pravoslavlja na cjelokupnom području dalmatinskoga zaleđa. Iako se danas, uzevši u obzir potpunu odsutnost znanstvenih metoda i vidljivo zlonamjerno i politički promišljeno Milaševo iskrivljavanje povijesnih činjenica, možemo upitati je li ovako podroban osvrt uopće potreban ili je ogromnu količinu laži, uvreda i besmislica bolje prepustiti zaboravu, ipak nam se čini kako je knjiga Stanka Bačića potreban i hrvatskoj historiografiji dobrodošao rad. Na oko 400 stranica obrađena su i raščlanjena sva temeljna prijevorna pitanja, problemi, tvrdnje, argumenti i zaključci pravoslavnog povjesnika Milaša. Bez žuči, pozivanjem na znanstvena mjerila i objektivnost u prikazivanju povijesnih činjenica, Bačić svakom čitatelju nudi mogućnost da razmišljanjem i prosudbama dođe do vlastitog zaključka. Kada se uzme u obzir da je težište Milaševog rada područje sjeverne i srednje Dalmacije, to jest prostor koji je bio posebno teško pogođen tragičnim zbivanjima tijekom Domovinskoga rata, Bačićev precizan odgovor dobiva svoj puni smisao i opravdanje.

Lovorka ČORALIĆ

Bedekovčina, stara i plemenita (glavni i odgovorni urednik Željko Bajza), Općinsko poglavarstvo Bedekovčina, 1997., 324 str.

Općina Bedekovčina mikroregionalna je cjelina unutar Hrvatskog zagorja. Prostire se na 52 km² i prema popisu stanovništva iz 1991. godine broji 8 773 stanovnika. Kao jedinica lokalne samouprave, općina Bedekovčina uključuje naselja Bedekovčina, Belovar Zlatarski, Brestovec Orehovički, Grabe, Kebel, Križanče, Lug Orehovički, Lug Poznanovečki, Martinec Orehovički, Orehovica, Poznanovec, Pustodol Orehovički, Vojnić Breg, Zadravec i Židovinjak (str. 6).

Monografija »Bedekovčina, stara i plemenita« (gl. urednik dr. Željko Bajza) nastala je u povodu 730. obljetnice prvog pisanog dokumenta u kojem se spominje posjed Komor na području današnje općine Bedekovčina. U nizu autorskih priloga iz pera naših istaknutih

znanstvenika predstavljene su osnovne sastavnice kulturnopovijesnoga naslijeđa, gospodarskih dostignuća, umjetnosti i običaja vezanih za prošlost i sadašnjost ovoga kraja.

U prvom prilogu monografije Dragutin Burek (»Bedekovčina danas«, 5–12) ukazuje na suvremeno stanje Općine Bedekovčina, poglavito s osvrtom na temeljne značajke i buduće smjernice u gospodarstvu, kulturi, školstvu, zdravstvu, športu i dr. »Položaj Bedekovčine u odnosu na poticajna i problematična područja u Krapinsko-zagorskoj županiji« naslov je rada Zorana Stiperskog (13–18). Autor ističe da se Bedekovčina, uzevši u obzir demografske, gospodarske, općegeografske i prometne pokazatelje, nalazi u jedinom poticajnom području Krapinsko-zagorske županije (zajedno sa Zabokom, Oroslavjem i Stubičkim Toplicama).

Sljedeća tri rada odnose se na osnovna prirodno-zemljopisna obilježja Općine Bedekovčina: Vlasta Krklec razmatra »Geološko-paleontološke osobitosti u okolici Bedekovčine« (19–24), Željko Vidaček, Štefica Lovrenčić i Bolto Čivrag potpisuju rad »Tla i vode bedekovčanskog kraja« (25–38), a Ivan Martinić predstavlja »Vegetacijski pokrov i parkovnu baštinu Bedekovčine« (39–50).

Na osnovi arheoloških, povijesnih i jezikoslovnih vrela Željko Tomičić iznosi »Prijedlog za skicu arheološkog zemljovida Bedekovčine« (51–66). Vrednovanjem arheološkog naslijeđa dijela Hrvatskog zagorja na kojemu se prostire Općina Bedekovčina, autor iznosi mogući tijek života na ovom prostoru od prapovijesnih vremena do srednjega vijeka.

U prilogu »Dvorci bedekovčanskoga kraja« Vladimir Marković (67–74) predstavlja dvorce hrvatske plemićke obitelji Bedeković, sagrađene u 18. st. u Gornjoj i Donjoj Bedekovčini. Treći dvorac kojim se autor bavi, pripadao je plemićkoj obitelji Sermage i sagrađen je potkraj 18. st. u nedalekom Poznanovcu.

Opsežan i sadržajem posebno zanimljiv je prilog Mije Koradea »Katoličke župe u Bedekovčini i Orehovici« (75–94). Autor iznosi kronološki pregled nastanka i razvoja župâ Bedekovčine (osnovane 1726. god.) i Orehovice (osnovane 1789. god.), razmatra »stanje duša« od osnutka do novijega vremena, iznosi pregled crkava, kapela i drugih župnih objekata te na osnovi kanonskih vizitacija predstavlja vjerski i kulturni život župâ, osnutak i djelovanje crkvenih udruga te se osvrće na prosvjetni rad i stanje u školstvu. U radu je sadržan i dragocjen popis tamošnjih župnika s kraćim osvrtom na njihovo djelovanje. Vrijedan prilog poznavanju sakralne baštine ovoga kraja predstavlja rad Goranke Kovačić »Crkve i kapele u Općini Bedekovčina« (95–102). Autorica razmatra temeljne umjetničke značajke crkava sv. Barbare i sv. Leopolda (sv. Ladislava) u Orehovici te daje pregled nastanka kapela od kojih se, na žalost, nijedna nije sačuvala u svom prvotnom arhitektonskom obliku. Navedene dvije crkve te njihova slikarska baština tema su rada Mirjane Repanić-Braun (»Slikarska baština Bedekovčine i Orehovice«, 103–110), dok se rad Doris Baričević odnosi na »Unutrašnje uređenje župnih crkava u Bedekovčini i Orehovici u 18. i 19. stoljeću« (111–122). Autorica se poglavito bavi uređenjem crkve sv. Barbare za čiju je gradnju i dostojnu opremu unutrašnjosti bio zaslužan plemić Nikola Bedeković Komorski (druga polovica 18. st.). Nasuprot crkvi u Bedekovčini, župna crkva sv. Ladislava u Orehovici nije sačuvala stariji inventar o kojem svjedoče vrela iz 17. i 18. st., a nova župna crkva započela se uređivati tek u 50-im godinama 19. st. »Crkveno posuđe« u

župnim crkvama u Bedekovčini i Orehovici predstavlja Ivo Lentić (123–130) te iznosi osnovne podatke o najvažnijim crkvenim predmetima i posuđu ovih dviju crkava (monstrance, kaleži, pacifikali, relikvijari, svijećnjaci, ciboriji i dr.).

Tradicionalno narodno graditeljstvo i gospodarska djelatnost u seoskim domaćinstvima, drevni obrti i zanati, odijevanje, prehrana, običaji i vjerovanja te narodne pjesme, tema su zanimljivog etnografskog istraživanja Mirjane i Josipa Barleka (»Etnografske osobine bedekovčanskog kraja«, 131–145).

Dva priloga Agneze Szabo odnose se na istaknute plemićke obitelji koje su pokoljenjima pridonosile gospodarskom razvoju i kulturnoj baštini ovoga kraja. U prvom prilogu predstavljani su »Istaknuti članovi hrvatske plemićke obitelji Bedeković Komorski« (145–162), poglavito oni koji su se istaknuli u političkom životu Hrvatske (Franjo, 1755.–1827.; Ljudevit, 1784.–1854.; Koloman, 1818.–1889.; Miroslav, 1785.–1868.) i u obnašanju crkvenih službi i duhovnih zvanja (Ljudevit, +1640.; Benko, 1667.–1712.; Nikola, oko 1660.–1733.; Josip, +1760.; Kazimir, +1782.). U drugom prilogu (»Velikaški rod Vranyczany Dobrinović i Bedekovčina u drugoj polovici 19. i u prvim desetljećima 20. stoljeća«, 163–173) autorica ukazuje na prinose istaknutih odvjetaka te ugledne barunske obitelji.

»Grofovi Sermage i njihova kulturna, književna i politička djelatnost« tema su rada Alojza Jembriha (173–182) u kojemu se autor poglavito bavi zaslugama i prinosima Petra IV. Ivana Napomuka (1762.–1833.), Karla Ivana Petra (1793.–1851.) i dr. U radu »Plemenitaši Poznanovca u Zbirci heraldike Hrvatskog povijesnog muzeja« (183–194) Dubravka Peić Čaldarović izdvaja i opisuje neveliku, ali značajem vrlo reprezentativnu heraldičku građu o obiteljima koje su od 15. st. do 1945. godine posjedovale sutinsko-poznanovačko vlastelinstvo (Golec, Humski, Ritter, baruni Prašinski, grofovi Sermage, Cvetkovići, Weinsberg).

U tri sljedeća priloga Alojz Jembrih predstavlja osnovne biografske podatke i ističe kulturne prinose istaknutih odvjetaka obitelji Bedeković: »Josip Bedeković (1688.–1760.) kao kajkavski pisac« (195–204), »Kazimir Bedeković (1727.–1782.)« (205–210) i »Ignacije Bedeković Komorski (+ 1744.)« (211–217). Isti autor u radu »Bartol Jurjević (Đurđević) prvi hrvatski pisac konverzacijskih priručnika i rječnika« (217–228) razmatra podrijetlo (»de Mala Mlaka«) ovog istaknutog hrvatskog pisca i leksikografa.

Hrvatska plemićka obitelj Dudić, iako podrijetlom iz Cetinske krajine, u vrijeme osmanlijskih prodora iseljava u sjeverne dijelove Hrvatske. Orehovečki kraj stoga je mjesto podrijetla glasovitog hrvatskog humanista Andrije Dudića, sudionika na Općem crkvenom saboru u Tridentu, diplomata i slobodoumnog mislioca i znanstvenika, čije temeljne podatke iz bogatoga životopisa iznosi Mijo Korade u radu »Hrvatski humanist Andrija Dudić Orehovički (1533.–1589.)«, 229–236.

U radu »Pučanstvo Bedekovčine i najvažnija obilježja njegove socijalne strukture« u razdoblju druge polovice 19. st. i početkom 20. st. (237–242) Agneza Szabo ukazuje na zanimanja i gospodarske aktivnosti žiteljstva, važnost otvaranja tvornice glinene i šamotne robe »Zagorka« (1886. god.) te stupanj obrazovanosti (pismenost, pohađanje škole) onodobnih stanovnika bedekovčanskoga kraja.

»Povijest školstva Bedekovčine« promatrana kroz tri vremenska odsječka (od nastanka do kraja prvog svjetskog rata, od 1918. do 1946. god. te od 1946. do kraja Domovinskog rata) tema je istraživanja Mije Koradea i Tonija Kuščara (243–256).

Demografski i gospodarski razvoj Bedekovčine (kretanje broja stanovnika od 1857. god., udio žitelja u pojedinim gospodarskim granama, industrijski razvoj, poduzeća) tema su istraživanja Dražena Njegača (»Demografski i gospodarski razvoj Bedekovčine«, 257–276), dok Ivan Ptiček na osnovi raščlambe prirodnih, povijesnih, gospodarskih i drugih preduvjeta razvoja ukazuje na »Osnovne smjerove i globalnu projekciju gospodarskog rasta i razvoja Općine Bedekovčine« (277–282). Na osnovi podataka dobivenih iz anketnih upitnika Zoran Stiperski razmatra »Atraktivnost proizvodnog obrta, industrije i turizma Bedekovčine u Krapinsko-zagorskoj županiji« (283–292). Na književne smotre u Bedekovčini osvrću se Željko Bajza i Ivo Kalinski (»Vrijedne književno-recitalne manifestacije«, 293–298), a Željko Bajza u prilogu »Jeka iz trinaestog stoljeća« (299–321) donosi niz zanimljivih bilješki iz kulturne prošlosti Bedekovčine.

Na kraju knjige nalaze se popis autora objavljenih tekstova i sadržaj (322–324).

Interdisciplinarno zasnovana monografija »Bedekovčina, stara i plemenita«, pisana iz pera vrsnih stručnjaka, pruža detaljan uvid u temeljne sastavnice prirodno-zemljopisnih, gospodarskih, demografskih, povijesnih, kulturnih i drugih značajki Općine Bedekovčina od najstarijih vremena do danas. Raznovrsni tematski blokovi, uporaba dosadašnjih uradaka historiografije, ali i izvorne arhivske građe, odlika su ovoga zbornika o prošlosti ove hrvatske mikroregije. Monografija je ujedno zanimljiv i poticajan predložak za istraživanje i cjelovitu obradu povijesnoga razvoja i kulturne baštine drugih hrvatskih krajeva.

Lovorka ČORALIĆ

Sv. Spas u Vrh Rici, Starohrvatska prosvjeta, serija III, sv. 22/1995., Muzej hrvatskih arheoloških spomenika – Split, Split, 1995., 176 str.

»U sjevernom dijelu ravnog Cetinskog polja u selu Cetini između dvaju vrela istoimene rijeke dižu se kao sa pladnja ruševine crkve Sv. Spasa sa čudovišnim grobljem oko nje. Sure stijene i krezuba završna linija zidova govore o davnom zdanju koje vjekovima stoji bez krova. Silni stećci (monolitne nadgrobne ploče) upravo ih sedamstotinadvaeset i sedam na broju, bez onih uništenih ljudskom rukom, govore o nekadašnjem velikom naselju ...« Ovim je riječima istaknuti hrvatski arheolog Stjepan Gunjača u novogodišnjem broju »Slobodne Dalmacije«, 1948. godine, predstavio crkvu i arheološki lokalitet Sv. Spasa. Crkva Sv. Spasa, smještena na mjestu starog, predturskog naselja Vrhrika (Vrlika) ubraja se među najstarije i najbolje sačuvane spomenike hrvatskog ranosrednjovjekovnog sakralnog graditeljstva. Jednobrodna je građevina s troapsidalnim svetištem u obliku trolista i masivnim zvonikom na pročelju. Prva sustavnija istraživanja crkve i lokaliteta proveo je S. Gunjača od 1947. do 1953. godine, čime se u velikoj mjeri pridonijelo točnom datiranju i pravilnom određivanju stilske pripadnosti crkve.